
Desekularizacija svijeta u globalizaciji?

Nekoć smo učili da su prvi utemeljitelji društvene znanosti - A. Comte, K. Marx, E. Durkheim i M. Weber - bili neskloni religiji. To naravno nije posve krivo, ali ni dovoljno točno. Ako su između njihovih učenja i postojale neke veće razlike, ideologija pozitivizma sve ih je više preskakala i pojednostavnjenjem pretvarala u jedno. Zato o tim utemeljiteljima sada mislimo drugačije negoli naši prethodnici, koji su bili žrtve oštih i nepomirljivih prijepora između zagovornika tradicije i moderniteta. Danas su naime političke strasti u znanosti splasnule i idejni ratovi zatihnuli - barem u zapadnjačkoj kulturi - pa pristup začetnicima sociologije religije više nije opterećen predrasudama i zabludama njihova doba.

A oni su gotovo bez iznimke predvidjeli ili ispravno slutili da će znanost, klasni sukobi, veća sloboda pojedinaca ili opća racionalizacija života nužno dovesti do sve vidljivijeg gubitka utjecaja religije u suvremenim zapadnjačkim društvima. I nisu se prevarili. Premda dakle nitko od njih nije izrijekom spominjao riječ sekularizacija, sigurno je da se pod različitim imenima u svih skrivalo zapravo posve slično značenje i jednak smisao.

Ne treba se onda odveć čuditi što se sociologija religije nakon toga okretala i kretala gotovo isključivo u obzorju istraživanja pojave sekularizacije u razvijenom svijetu. Trebalo je strogo iskustvenom metodom i točnim prebrojavanjem odgovora ispitnika ustvrditi koliko je stvarno oslabilo religiozno uvjerenje i ponašanje ljudi. Rezultati su ubrzo potvrdili očekivanja, u isti mah začetnika sociologije i kasnijih istražitelja religije i religioznosti u modernitetu. U tom golemom znanstvenom pothvatu sudjelovali su i kršćanski znanstvenici, dakako, u početku sa strahom i zadržkom, a poslije slobodno i s gorljivošću istraživača nepoznatih krajeva. Štoviše, i teologija je također dala svoj zapažen obol i prinos razumijevanju tog

novog i nepovoljnog stanja vjere u svijetu. Tako je u sociologiji zavladao opće i neupitno uvjerenje da su religijske ustanove, religijske djelatnosti i religiozne svijesti u razvijenim zemljama izgubile svoje nekadašnje prevladavajuće značenje i neprijeporni upliv. Uz male iznimke i protivljenja sociolozi su počeli držati da je vidljiva vjera neopozivo osuđena na polako iščeznuće i potpuni nestanak, i to svuda ondje u svijetu gdje je modernitet istisnuo i pobijedio tradiciju u mišljenju i načinu življenja ljudi u društvu. Iz javnosti je dakle religija premještena u privatnost i ondje joj je određeno mjesto budućega stalnog boravka i prebivališta. Podsjetimo da je S. A. Acquaviva 1961. godine napisao knjigu o zamračanju svetoga, a Th. Luckmann 1963. godine o društveno nevidljivoj religiji. Tada baš ništa nije ni ukazivalo, niti je itko predviđao da će doći do velikog obrata u odnosima između svetoga i svjetovnoga.

Od tada je prošlo mnogo vremena i ušli smo u burno XXI. stoljeće. Religijski se krajolik i zemljovid, čini se, posve promijenio. Sekularizacija se jedva spominje jer je na dnevnome redu nezaustavljivi povratak svetoga u svim njegovim brojnim oblicima i izričajima. Umjesto o zalazu sociolozi sve više pišu o novome uzlazu religije. Taj je obrat najranije naslutio G. Kepel. Ovdje se dakako ne radi o prvom valu otkrića svetoga, koji se obično povezuje uz širenje istočnjačkih religija, novih pokreta, ezoterizma, okultizma, sekti, terapijskih udruga i New Age, što inače skraćeno nazivamo alternativnom religijom, nego prije svega o velikim povijesnim monoteizmima i crkveno ustrojenoj vjeri, koji se ponovno vraćaju i ulaze u ispražnjeni prostor sekularizirane javnosti. Pritom nas, razumljivo, najviše zanima kršćanstvo i razlozi njegove obnove.

To je prvi teorijski pokušaj da se objasni spomenuti obrat od sekularizacije prema religiolizaciji svijeta. Drugi je onaj što se nadovezuje na globalizaciju i u njoj razaznaje poglaviti uzrok oživljavanja svetoga. Premda mnogi već u samoj globalizaciji - ne u njezinoj ideologiji pod imenom globalizam - vide najveću opasnost i prijetnju za religiju, sociologija je suprotnog mišljenja i tvrdjenja. Dapače, za nju u suvremenosti nema događaja koji bi bio tako povoljan za religiju i vjerske zajednice kao što je to upravo globalizacija. Tko ne vjeruje, neka prelista obiman zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa sociologa u Parizu koji nosi naslov *La globalisation du religieux*, pa će se uvjeriti da stvari nisu tako jednostavne kako ih stanovita pojednostavnjena ideološka promidžba predstavlja. Jer nezabilježeni rast i razrast evangeličkog pentekostalizma, islamističkog radikalizma, kršćanskog

ekumenizma, neohinduističkog i neobudističkog sinkretizma diljem cijeloga svijeta teško mogu biti protumačeni bez pomoći medijske i komunikacijske globalizacije koja je religije stavila u povlašteni položaj slobodnog ulaska u svaki dom i sobu, bez obzira na vrijeme i prostor. Religija se dakle deteritorijalizirala u korist svoje veće učinkovitosti i sveprisutnosti u svijetu.

Treći se odgovor na pitanje o razlozima religiozizacije može potražiti u fundamentalizmu koji zapravo stoji iza svih promjena u svjetskom društvu. On je za zagovornike te treće teorije isto što i protusekularizacija i protumodernitet. Religije, dakle, koje se nisu uspjele prilagoditi pluralizmu, demokraciji i poretku ljudskih prava - odbivši *aggiornamento* - našle su se često i protiv svojeg učenja u stanju bojavnoga fundamentalizma. Drugim riječima, ne postoji uopće porast religije i religioznosti, nego jedino širenje njezine fundamentalističke opcije. No da bi se to utvrdilo, treba razvidno pokazati razliku između političkih pokreta što su istinski nadahnuti religijom od onih koji se služe religijom da bi opravdali svoje političke koristi. Kako je to nemoguće izvesti na zemaljskoj razini, ostaje samo nada da ipak nije baš sve politika nego da negdje još ima svjedočke religije i dobrih vjernika.

Pokušali smo razmišljati o trima mogućim scenarijima sudbine religije u modernitetu. Nije dakako na sociologiji da o tome odlučuje, nego da znanstveno i objektivno istraži prilike i neprilike u današnjem globalnom društvu. Naravno, ukoliko je to uopće moguće u nepredvidljivim, složenim i nepreglednim uvjetima vrlo promjenljivog i hirovitog svijeta kakav je ovaj naš na početku XXI. stoljeća, poslije pada Berlinskoga zida, rušenja nebodera u New Yorku i krvavog rata u Iraku. Dojam je da je svjetovno svagdje prisutno - putem politike - a opet religiozno nigdje odsutno putem fanatizma. Ne postaje li poslije svega iznesenog Kristovo bogočovještvo nešto bitno treće i posve različito od toga? Odgovor zacijelo ovisi o vjericima, kao uostalom uvijek i svuda: jučer, danas i sutra. Za Crkvu onda čini se da drugog puta nema.

Željko Mardešić